

SADRŽAJ

UVOD	9
I DIO: SVETA STOLICA I NJENA DIPLOMATIJA	15
1.1. Pojam i termin 'Sveta Stolica'	15
1.2. Istorijski izvori subjektiviteta Svete Stolice	17
1.3. Odnos Svete Stolice i Države Vatikanskog Grada	22
1.4. Odnos Svete Stolice i Rimokatoličke crkve	29
1.5. Rimska kurija i papska diplomatija	31
1.6. Papa, vrhovni poglavar Rimokatoličke crkve	32
1.7. O (proklamovanim) principima diplomatije Svete Stolice	34
1.8. Organizacija diplomatije Svete Stolice	40
1.9. Reciprocitet u diplomatskim odnosima – diplomate pri Svetoj Stolici.	51
II DIO: DIPLOMATIJA SVETE STOLICE DO POČETKA HLADNOG RATA	57
2.1. Diplomacija Svete Stolice do početka XX vijeka	57
2.2. Sveta Stolica u Prvom svjetskom ratu i međuratnom periodu ...	58
2.3. Drugi svjetski rat i nakon njega	67
2.4. Početak hladnoratovskog sukoba u Evropi	73
2.5. Prekid diplomatskih odnosa Svete Stolice i istočnoevropskih zemalja	81
2.6. Strateški značaj Centralne i Istočne Evrope za Svetu Stolicu ...	98

III DIO: HLADNORATOVSKA DIPLOMATIJA
SVETE STOLICE – DOKTRINE, INSTITUCIJE,
AKTA, LIČNOSTI 101

3.1. Šta je Drugi vatikanski koncil. Tok i ideje Koncila	101
3.2. Dikasterije „u duhu Koncila“ – pontifikalni (papski) savjeti	106
3.2.1. Pontifikalni savjet za međureligijski dijalog	108
3.2.2. Pontifikalni savjet za pravdu i mir	111
3.2.3. Pontifikalni savjet za unapređenje jedinstva hrišćana	112
3.3. Dokumenti kao izvor promjena	114
3.3.1. Enciklike o socijalnim pitanjima	114
3.3.2. Enciklika <i>Pacem in Terris</i>	117
3.3.3. Akta Vatikana II.	119
3.4. Promjena spoljnopolitičke doktrine: Ostpolitik Svete Stolice	123
3.5. Ideja mira u diplomatiji Svete Stolice	128
3.6. Ličnosti Koncila i postkoncilskog razdoblja	130
3.6.1. Jovan XXIII	130
3.6.2. Pavle VI	133
3.6.3. Agostino Kazaroli	136
3.6.4. Kratak interregnum: Jovan Pavle I	138
3.6.5. Jovan Pavle II	139

IV DIO: SVETA STOLICA
I SOCIJALISTIČKE DRŽAVE 143

4.1. Kontakti sa istočnoevropskim zemljama u vrijeme Jovana XXIII	143
4.2. Značaj uspostavljanja diplomatskih odnosa sa Jugoslavijom: početak ili izuzetak?	154
4.3. Diplomatske veze sa drugim socijalističkim zemljama u Evropi	174

4.3.1. Poljska	176
4.3.2. Mađarska	179
4.3.3. SSSR	181
4.3.4. Čehoslovačka	185
4.3.5. Rumunija	189
4.3.6. Bugarska	191
4.3.7. Istočna Njemačka	192
4.3.8. Albanija	194
4.4. Značaj izbora poljskog pape za odnose Istok–Zapad	196
4.5. Sveta Stolica i Jovan Pavle II u demokratskim promjenama u Istočnoj i Centralnoj Evropi osamdesetih godina XX vijeka	206

V DIO: ODNOSI SVETE STOLICE SA SJEDINJENIM
AMERIČKIM DRŽAVAMA I ZAPADNOEVROPSKIM
ZEMLJAMA 213

5.1. Odnosi Svete Stolice i SAD u hladnoratovskom periodu	213
5.1.1. Od Drugog svjetskog rata do uspostavljanja diplomatskih odnosa	213
5.1.2. Regan i Jovan Pavle II: uspostavljanje diplomatskih odnosa i savezništvo	218
5.2. Odnosi Svete Stolice i Velike Britanije u hladnoratovskom periodu	221
5.3. Odnosi Svete Stolice sa Francuskom, Italijom i Španijom u koncilskom i postkoncilskom periodu	223

VI DIO: SVETA STOLICA I
MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE 233

6.1. Sveta Stolica i međunarodne organizacije	233
6.1.1. Sveta Stolica i međunarodne organizacije do sticanja statusa države-posmatrača u Ujedinjenim nacijama	233

6.1.2. Sveta Stolica postaje država-posmatrač u Ujedinjenim nacijama	240
6.2. Učešće Svete Stolice na KEBS-u	247
6.3. Koncilske pape i evropsko ujedinjenje	251
 VII DIO: REZULTATI, FAKTORI I – POSTHLADNORATOVSKI DIJALOZI	 257
7.1. Uloga diplomatije Svete Stolice u završetku hladnoratovskog sukoba u Evropi	257
7.2. Spoljna politika Svete Stolice u kontekstu međunarodnih odnosa	259
7.3. Faktori uticaja Rimokatoličke crkve na promjene u zemljama realsocijalizma	262
7.4. Izazovi diplomatije Svete Stolice u XXI stoljeću	268
7.4.1. Dijalog Svete Stolice sa Istokom u posthladnoratovskom svijetu	279
7.4.1.1. Odnosi sa pravoslavnim zemljama i crkvama.....	280
7.4.1.2. Odnosi sa islamskim svijetom.....	286
7.4.1.3. Odnosi sa NR Kinom	291
 ZAKLJUČAK	 295
SUMMARY	301
LITERATURA	303
Internet izvori	322

UVOD

Među brojnim subjektima iz historije međunarodnih odnosa, Sveta Stolica ima posebno mjesto. Ona je bila aktivan protagonista niza velikih historijskih događaja i dala je pečat različitim epohama. Kako u svojoj dugoj historiji, tako i u novijoj historiji – sredinom i krajem XX stoljeća – ona je igrala važnu ulogu u evropskoj diplomatiji i dinamici odnosa između zapada i istoka kontinenta (i svijeta), dajući doprinos i prevazilaženju velikog političkog i ideološkog rascjepa koji je obilježio svjetsku politiku XX vijeka. Ličnosti, akta i doktrine Svete Stolice ostavile su, posebno u periodu Drugog vatikanskog koncila i nakon njega, značajan trag u svjetskoj historiji, pa su u tom smislu bile važne i za procese koji su se odvijali u Centralnoj i Istočnoj Evropi. Period Hladnog rata bio je jedinstven u historiji međunarodnih odnosa, budući da je, kao nikad do tada, svijet bio jasno podijeljen, što je značajno uticalo na politiku svakog subjekta međunarodnih odnosa. U središtu hladnoratovskog sistema našao se evropski kontinent.

Rimokatolička vjera prisutna je na svim kontinentima i najrasprostranjenija je religija u Evropi. Zbog toga je njen značaj, premda manji nego u nekom od proteklih stoljeća njenog djelovanja, ipak i dalje veliki. Proučavanje evropske diplomatije Svete Stolice u hladnoratovskom kontekstu pomaže boljem razumijevanju diplomatije u tom značajnom periodu historije međunarodnih odnosa. Isto tako, ono je potrebno i radi shvatanja kako funkcioniše i koje su perspektive diplomatije najstarijeg evropskog subjekta međunarodnih odnosa.

Tokom svog gotovo dvomilenijumskog trajanja Sveta Stolica je dala značajan doprinos razvoju diplomatije uopšte:

- njena diplomatija najstarija je neprekidno djelujuća diplomatija na svijetu, a korijeni stalnih diplomatskih predstavništava, posmatramo li njene odnose sa vizantijskim dvorom, sežu vjekovima prije nego korijeni diplomatije drugih država;

- njena diplomatska akademija (*Pontificia Ecclesiastica Academia*, osnovana 1701. godine) najstarija je koja postoji danas i djeluje više od tri stotine godina;
- malo koji subjekt je dao istoriji međunarodnih odnosa tako veliki broj istaknutih ličnosti kao što su mnoge pape koje su vodile Svetu Stolicu kroz izazovna vremena – od Lava I, koji je uspješno pregovarao sa hunskim vođom Atilom, preko Inoćentija III, koji je pokrenuo Četvrti krstaški pohod, renesansnog pape Julija II, reformatora kalendara Grgura XIII, pa sve do savremenih papa poput Jovana XXIII, Jovana Pavla II i pape Franja, rimski biskupi obilježili su svoje doba kao malo koje druge ličnosti;
- ne može se naći u istoriji Evrope subjekt koji je pregovarao kako sa Vizantijom ili sa franačkom državom, tako i sa Francuskim carstvom ili Sovjetskim Savezom – nema bolje potvrde njenog značaja i uticaja nego što je njeno trajanje.

I druge specifičnosti izdvajaju Svetu Stolicu i njenu diplomatiju:

- njen odnos sa Državom Vatikanskog Grada, koji je jedinstven u međunarodnim odnosima danas;
- njen odnos sa Rimokatoličkom crkvom (u daljem tekstu: Crkva), najbrojnijom i najuticajnijom granom hrišćanstva;
- poseban status u Organizaciji Ujedinjenih nacija (OUN), kao (uz, od 2012, Palestinu) država-posmatrač u toj globalnoj svjetskoj organizaciji;
- njeno isticanje globalne uloge koja je čini jedinom diplomatijom koja nema matičnu državu i nema stranu državu;
- razgranata diplomatska mreža stavlja je u sam vrh subjekata u međunarodnim odnosima po broju uspostavljenih diplomatskih odnosa;
- bivalentni karakter njenih diplomata, koji su istovremeno i ambasadori i crkveni velikodostojnici, i u skladu sa tim obavljaju dva posla.

Takođe, zahvaljujući prisustvu gotovo u svim zemljama svijeta, Sveta Stolica je jedinstven diplomatski forum za sticanje informacija.

Svakako, ono što čini suštinu Svete Stolice, iz čega proizlazi i samo njeno ime, i što se nikad ne smije zanemariti pri njenom izučavanju, jeste činjenica da se radi o diplomatiji Crkve. Iz te njene crkveno-teološke dimenzije proizlazi i njena neopredijeljenost o mnogim pitanjima. Stoga,

za razliku od svake druge diplomatske službe, diplomate Svete Stolice se ne bave privrednim, vojnim, trgovinskim, viznim ili pitanjima kriminala, sem ako se ne radi o pitanju koje ona smatra važnim za cijelo čovječanstvo, jer je njena misija univerzalna, opštečovječanska. Njene diplomate, međutim, ističu da njena neutralnost nije pasivna – to što je neutralna ne znači da se Sveta Stolica često ne uključuje u rješavanje nekih pitanja i pokušaje traženja rješenja. Tako je ona potpisala konvencije o razoružanju, jer se osjetila moralno obaveznom da ih prihvati, iako ne posjeduje oružane snage, s izuzetkom omalene Švajcarske garde koju čini 135 ljudi.¹

S obzirom na njene specifičnosti, na račun diplomatije Svete Stolice upućuju se i neke zamjerke:

- da ona nije diplomatija države, već vrha jedne crkvene organizacije;
- da, kao takva, treba da u skladu sa tim i djeluje, poput ostalih vjerskih organizacija koje nemaju poseban status i privilegije koje ona uživa;
- da njena uloga često nije onako nepristrasna kakvom je ona predstavlja, već je njeno djelovanje mnogo više nalik nekoj organizaciji ili preduzeću koje štiti svoj interes pod izgovorom borbe za čovječanstvo;
- da je, s tim u vezi, ona često neopravdano vršila retrogradan uticaj na svjetskim forumima.

Principe, organizaciju i istoriju diplomatije Svete Stolice ne treba procavati kao da se radi o diplomatiji bilo koje zemlje u svijetu. Njena teološka dimenzija, odnosno crkvena priroda, svakako je čine drugačijom. Ipak, i tu postoje granice, i isto tako ne treba maksimalizovati značaj ove dimenzije. Diplomacija kao takva ima određene metode i institute djelovanja koji je čine diplomacijom, i koji postoje kod svake diplomatije, bez obzira na eventualne formalne razlike. Takođe, kao i kod drugih diplomatija, tako i kod diplomatije Svete Stolice postoje razlike između proklamovanog i sprovedenog, postoje njeni uži interesi koji nijesu opštečovječanski, i postoje kompromisi koji su nužni za sve subjekte međunarodnih odnosa u njihovoj uzajamnoj interakciji.

¹ Iako je Švajcarska garda, prije svega zbog svoje uniforme jarkih boja, posmatrana kao dio vatikanskih ukrasa i ceremonije, ipak ona ostaje i papina zaštita, što je pokazala i uloga jednog njenog pripadnika u spasavanju pape Jovana Pavla II od atentatora 1981. godine.